

ВІДГУК

офіційного опонента Діденка Олександра Васильовича
на дисертаційну роботу Кірюхіної Марини Володимирівни «Гуманітарна
підготовка майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського
рівня з використанням інноваційних технологій», подану на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 015
Професійна освіта (за спеціалізаціями)

1. Актуальність теми дисертації обумовлена низкою чинників.

По-перше, розв'язання проблеми поліпшення якості гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня є актуальним завданням відомчої системи підготовки персоналу авіаційної галузі, професійної педагогіки та освітньої практики. На це вказують міжнародні, вітчизняні та галузеві нормативно-правові акти (Національна стратегія розвитку освіти України на період 2012–2021 рр., Проект концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр.; програма Всесвітнього центру виживання й проблем ХХІ ст. при ООН «Глобальна освіта з космічним баченням життя»; циркуляри Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) та нормативно-правові документи авіаційної галузі – «Повітряний кодекс України», «Конвенція про міжнародну цивільну авіацію» та ін.).

По-друге, процеси євроінтеграції, соціально-економічні явища в державі, інтеграція України у європейську та світову систему освіти висувають нові вимоги до професійної підготовки сучасних фахівців авіаційної галузі. Пріоритетності набувають міжнародні стандарти, відповідно до яких майбутній фахівець авіаційної галузі із вищою освітою має володіти високим рівнем професіоналізму та загальної культури. Важливе місце в окресленій площині належить саме гуманітарній підготовці, яка формує систему ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця, закладає основи його гуманістичного світогляду, дає змогу осягнути місце і роль людини у світі, вчить мислити і діяти конструктивно та творчо.

По-третє, в сучасних умовах у закладах вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку технічних фахівців, панує технократичне середовище, а реалізація гуманітарної освітньої компоненти викликає багато проблем, її частка з року в рік постійно скорочується.

По-четверте, у дисертаційних дослідженнях останніх років розкривались різні науково-педагогічні аспекти гуманітарної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі. Водночас наукове завдання щодо удосконалення гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій не було предметом окремого дисертаційного дослідження.

Посилює актуальність теми і низка суперечностей, що їх виявила автор дисертації під час дослідження.

З огляду на це актуальність теми дисертаційної роботи М. В. Кірюхіної «Гуманітарна підготовка майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій», поданої на рецензування, сумнівів не викликає.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтування наукових положень дисертаційного дослідження є досить переконливими. Дослідно-експериментальну роботу здійснено впродовж 2017–2020 рр. на базі Національного авіаційного університету (м. Київ), Криворізького коледжу Національного авіаційного університету, Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету, Льотної академії Національного авіаційного університету (м. Кропивницький), Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ. Загалом в експериментальній роботі на різних її етапах взяли участь 58 викладачів та 217 студентів, з яких 123 особи на констатувальному етапі експерименту та 94 особи на формувальному етапі (47 в експериментальній групі (ЕГ) та 47 – у контрольній групі (КГ)).

Наукова цінність дисертаційного дослідження М. В. Кірюхіної зумовлена перш за все тим, що в роботі представлено модель гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій, яка передбачає цільовий, методологічний, змістово-організаційний, оціночно-результативний компоненти.

Значимість роботи посилює і те, що її виконано відповідно до наукової теми кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського «Психолого-педагогічні засади реформування організації та змісту діяльності вищої школи в Україні (теоретико-методологічний аспект)» (реєстраційний № 0116U004581).

Відповідно до теми дисертації М. В. Кірюхіна чітко сформулювала науковий апарат дослідження, застосувала адекватні завданням методи наукового пошуку, що дало можливість успішно досягти поставленої мети – обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність моделі гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій. Заслужує на позитивну оцінку докладне й ретельне формулювання понятійно-термінологічного апарату дисертаційної роботи, в межах якого авторкою уточнено сутність поняття «гуманітарна підготовка майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі», а також введено в науковий обіг понятійна конструкція «гуманітарна компетентність майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі».

Логіка викладу теоретичного та експериментально-дослідного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті, гіпотезі та дозволяє належним чином висвітлити перебіг виконання завдань

дослідно-експериментальної роботи.

3. Достовірність і наукова новизна одержаних результатів. Дисертантка одержала такі наукові результати:

– уперше розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій, яка передбачає: цільовий, методологічний, змістово-організаційний, оціночно-результативний компоненти; *уточнено* сутність поняття «гуманітарна підготовка майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі»; *введена в науковий обіг* понятійна конструкта «гуманітарна компетентність майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі»; *визначено та схарактеризовано* критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний), показники та рівні (низький, достатній, високий) гуманітарної компетентності майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі бакалаврського рівня у закладах вищої освіти;

удосконалено зміст, форми і методи гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій навчання;

подальшого розвитку набули положення про реалізацію компетентнісного підходу в формуванні гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня; інноваційні методи та форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти; науково-методичне забезпечення процесу гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі на основі врахування досвіду гуманітарної підготовки авіаційних фахівців технічних спеціальностей у закладах вищої освіти за кордоном.

Крім того, інтерес представляють й інші аспекти дисертаційного дослідження, зокрема узагальнення сучасного стану гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі у закладах вищої освіти, визначення можливостей інноваційних технологій щодо гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання. Дисертаційна робота М. В. Кірюхіної має також вагомое практичне значення, яке полягає в тому, що одержані результати дослідження достатньо обґрунтовані, пройшли апробацію та готові до впровадження в систему професійної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі. Автором дібрано та адаптовано пакет діагностичних матеріалів для визначення рівня гуманітарної компетентності курсантів; оновлено зміст навчальних дисциплін «Історія України та української культури», «Основи політології, правознавства та психології», «Основи соціології, культурології та філософії» з метою збагачення їх викладання інноваційними технологіями навчання; розроблено та упроваджено в освітній процес авторські спецкурси «Історія авіації України», «Корпоративна культура авіаційних компаній та етика ділового

спілкування» з урахуванням можливостей інноваційних технологій..

Матеріали дисертації можуть бути використані в практичній роботі викладачів закладів вищої освіти, в яких здійснюється підготовка бакалаврів спеціальності 272 «Авіаційний транспорт» для покращення та збагачення гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях. Для розв'язання поставлених завдань автор опрацювала 325 джерел. Всі наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження висвітлено в 13 наукових працях, з яких: 6 – статей в наукових фахових виданнях України; 1 – стаття у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз; 6 – матеріали конференцій. Отже, дисертанткою виконано вимоги наказу Міністерства освіти і науки № 1220 від 23.09.2019 р. «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам щодо кандидатських дисертацій. Структура дисертаційного дослідження М. В. Кірюхіної зумовлена його змістом, який відповідає основним завданням дослідження і відображає хід їх виконання.

У першому розділі авторкою досліджено сучасний стан та особливості гуманітарної підготовки майбутніх технічних авіаційної галузі бакалаврського рівня у вітчизняній і закордонній практиці, визначено структурно-критеріальну характеристику гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня, виявлено можливості інноваційних технологій у її формуванні.

У другому розділі дисертантка обґрунтувала, розробила та експериментально перевірила модель, що забезпечує ефективну гуманітарну підготовку майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій.

Авторкою доведено, що реалізація розробленої моделі забезпечує послідовність і неперервність процесу формування гуманітарної компетентності майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі, який є кумулятивним: результати, отримані на попередніх етапах, трансформуються й інтегруються, стають основою для виконання освітніх та професійних завдань на наступних етапах.

Підсумки дисертаційного дослідження відображено у загальних висновках, які корелюють з висновками до кожного з розділів і відображають досягнення мети й завдань дослідження та є достовірними.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Високо оцінюючи результати дослідження М. В. Кірюхіної, доцільно висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації та вимагають окремих уточнень і пояснень.

1. Обґрунтування актуальності теми було би більш переконливим, якби

авторка у вступній частині чіткіше зазначила, чим обумовлена потреба в покращенні якості гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців бакалаврського рівня авіаційної галузі. Доцільно було б лаконічно окреслити основні недоліки у методичному забезпеченні цього процесу в закладах освіти авіаційного профілю, а також навести дані експериментального дослідження та причини, що спонукають переглянути усталені зміст, форми і методи гуманітарної підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня освіти зі спеціальністю 272 «Авіаційний транспорт» (освітні програми «Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів», «Технології робіт та технологічне обладнання аеропортів», «Інженерія авіаційних конструкцій», «Льотна експлуатація повітряних суден»).

2. Авторка належним чином підійшла до вирішення наукового завдання дослідження. Вона здійснила досить ґрунтовний аналіз наукової літератури, виокремила особливості та розкрила теоретико-педагогічні засади гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі та визначила коло питань, що потребують наукового розв'язання. Проте дисертаційне дослідження лише виграло б, якби автор більш повно представила узагальнення зарубіжного досвіду з проблеми дослідження, наприклад у країнах з розвинутою авіаційною інфраструктурою або авіаційною освітою, та порівняла його з вітчизняним досвідом гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі. Варто було цей матеріал оформити в окремий підрозділ.

3. Заслуговує на увагу представлена авторкою структурно-критеріальна характеристика та рівні гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня. У якості побажання можна висловити рекомендацію взяти до уваги зміст освітньо-професійних програм для визначення змісту структурних компонентів гуманітарної компетентності технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня (знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та мотивів). Доцільно було б також зазначити у підрозділі 1.2 назви методів, завдяки яким можна отримати числові значення щодо сформованості гуманітарної компетентності за обраними критеріями.

4. У другому розділі дисертації автор наводить інтервальну шкалу підсумкового балу загального рівня сформованості гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі, яка корелює з трьома рівнями – низьким, достатнім і високим. Автору варто було взяти до уваги дискретну вербально-числову шкалу Харрінгтона. Числові значення, що наведені в цій шкалі, отримані на основі статистичного аналізу великого масиву даних, завдяки чому шкала Харрінгтона має універсальне застосування і може у відповідних модифікаціях (наприклад, у вигляді шкали балів) використовуватися для оцінки різних показників якісного характеру.

Можна також висловити рекомендацію про доцільність представити пояснення, як у дослідженні було забезпечено узгодження числових даних (балів, оцінок), отриманих за допомогою різних методів діагностики (опитування,

тестування тощо) відповідно до рівнів сформованості гуманітарної компетентності технічних фахівців авіаційної галузі.

5. У другому розділі дисертації авторка розкриває педагогічні умови гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій. З тексту дисертації очевидним є те, що ці умови визначено з урахуванням дефініції «педагогічні умови», а також вимог, яким вони повинні відповідати, факторів ефективного застосування інноваційних технологій в освітньому процесі. Разом з тим, висновок автора щодо обраних педагогічних умов був би більш переконливий, якби процедура визначення педагогічних умов гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі передбачала врахування аналізу практики професійної підготовки майбутніх фахівців, а також суперечностей, недоліків і проблем, що мають місце у цьому процесі у ЗВО авіаційного профілю. Посилило би доказовість висновків автора щодо обрання педагогічних умов використання методу експертного оцінювання.

6. Основу моделі гуманітарної підготовки майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій становлять чотири блоки: цільовий, методологічний, змістово-організаційний та оціночно-результативний. Можна висловити рекомендацію щодо необхідності включення до структури цієї моделі об'єктів і суб'єктів освітнього процесу, принципів забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців. Доцільно було б більш чітко показати послідовність дослідницьких дій (корекцію) у випадку, коли прогнозований результат – сформована гуманітарна компетентність майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі не відповідає вимогам, тобто знаходиться на низькому рівні.

Утім зазначені зауваження, рекомендації і побажання є не принциповими. Загалом вони не впливають на об'єктивно високу оцінку дисертаційної роботи Кірюхіної Марини Володимирівни «Гуманітарна підготовка майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій».

8. Висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація Кірюхіної Марини Володимирівни «Гуманітарна підготовка майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій» є самостійним завершеним науковим дослідженням актуального наукового завдання.

2. Усі положення дисертації науково обґрунтовані, мають характер наукової новизни, а достовірність і вірогідність висновків забезпечені під час дослідження.

3. Поставлену автором мету, сформульовані завдання дослідження розв'язано ґрунтовно та доказово. Всі положення, що винесені на захист, теоретично обґрунтовані, їх зміст викладено в основних висновках до дисертації. Висновки і рекомендації у дисертації сформульовано виважено і переконливо.

